

Lezing/Kennisuitwisseling– 2 juni 2015 Europees Christendom in een notendop *drs. Evelin Witt, humanisticus*

O Welke zijn de drie monotheïstische wereldgodsdiensten?

Het christendom zoals het jodendom en de islam zijn monotheïstische godsdiensten, de aanhangers geloven in maar één God.

Deze drie religies beroepen zich op Gods woord in hun heilige boeken. In de Tenach van de joden, in de Bijbel van de christenen en in de Koran van de moslims wordt Abraham (2038-1893 v.Chr.) als hun aller aartsvader erkent. Vandaar worden zij ook Abrahamitische religies genoemd. Een derde van de wereldbevolking staat geregistreerd als christen. Daarmee is het christendom mondiaal gezien nog steeds de grootste geregistreerde wereldreligie.

O Wat zijn de fundamentele doctrines van het christendom?

Er zijn tegenwoordig veel verschillende christelijke denominaties, (religieuze groeperingen/kerkgenootschappen). Ondanks de verscheidenheid is er geen verdeeldheid over de fundamentele doctrines (de leer/leerstellingen). In 413 n. Chr. werd voor het eerst in de christelijke geschiedenis een geloofsbelijdenis vastgesteld met de fundamentele doctrines van het christendom waar alle christelijke kerkgemeenschappen nog steeds mee instemmen:

1. de incarnatie/menswording van God in de persoon van Jezus Christus en
2. de Triniteitsleer (er bestaat in de drie-eenheidsleer, maar één God, deze manifesteert zich in drie goddelijke personen: de vader, de zoon Jezus Christus (Goddelijk én menselijk) en de Heilige Geest.

O Wat zijn de basis principes van het christelijk geloof?

Oude Testament (OT): Genade is een eigenschap van God, die ook barmhartigheid wordt genoemd, kan een mens niet 'verdienen'. Het is een spontane, vrije gave welwillend geschonken als goddelijke gunst.

Nieuwe Testament (NT): De christelijke verzoeningsleer baseert zich op Jezus offer van de kruisdood. Hij verzoent de mens met God. Iedereen die Jezus navolgt, zal voor God gerechtvaardigd worden, dwz. verlost van de (erf)zonde (zondeval en verstoting uit het paradijs (OT) heeft het verbond tussen God en de mens verstoort). De verzoening is het hoogtepunt van Gods liefde en genade. Het lijden door Jezus Christus (JC) van de offerdood aan het kruis en zijn verrijzenis na de dood en zijn hemelvaart symboliseren de overwinning op de dood. Door verzoening ontstaat een nieuw verbond tussen God en de mens. De uitstorting van de Heilige Geest op Pinksteren over de Apostelen wordt tevens gezien als het begin van de Christelijke kerk.

O Wat zijn gewijde Christelijke Sacramenten?

Sacrament betekent 'geloofsgeheim' d.w.z. tijdens een gewijde christelijke handeling een sacrament toedienen in en door de kerk volgens de liturgie waardoor God tot de mens komt (de liturgie zijn voorgeschreven gebeden, ceremoniën en handelingen die een eredienst uitmaken.)

Anders dan in een sacrament nadert in het gebed de mens tot God. Sacramenten vieren, markeren een belangrijk moment in het leven van een gelovige in Christus. Vanwege de Reformatie is er een groot verschil tussen de viering van sacramenten in de Rooms Katholieke Kerk (RKK) en de Protestantse gemeenten.

De RKK kent zeven gewijde sacramenten:

- *Het doopsel (1), het vormsel (2) en de priesterwijding (3)* dienen de initiatie tot het Christendom en kunnen slechts eenmaal in het leven worden ontvangen.
- *De Heilige Communie (3) en de biecht (4)* respectievelijk genoemd het '*Sacrament van de Verzoening*' zullen minimaal eenmaal in het jaar door elke gelovige worden ontvangen; bij voorkeur in de Goede Week (1 week voor Pasen).
- Het sluiten van een *huwelijk (6)* wordt met een gewijd sacrament bezegeld.
- Tot het '*Heilige sacrament der stervenden*' (7), ook de *ziekenzalving* genoemd, hoort de (laatste) biecht, de (laatste) communie en het (laatste) oliesel en wordt toegediend alleen door een priester.

Protestanten kennen slechts twee heilige sacramenten: *Het doopsel* en het *Heilige Avondmaal*.

O Welke feestdagen kent het Christendom en waarom?

Het hele jaar door mag op vrijdag, de boetedag geen vlees gegeten worden; ook niet op Aswoensdag. Tot op heden wordt er op vrijdag in de Nederlandse cultuur veel vis gegeten en is de vrijdag tot visdag benoemd.

- *Advent*, 4 weken lang voor kerst – voorbereiding op de geboorte van Jezus
- *Kerst*, 24/25 december - geboorte van Jezus Christus in Bethlehem
- *Drie Koningen*, 6 januari – Openbaring van de heer
- *Vastenperiode*, van Aswoensdag tot Palmzondag – ter reiniging en bezinning
- *Palmzondag*, begin van Goede Week – blijde intocht van Jezus in Jerusalem
- *Witte donderdag*, 4 dagen voor Pasen – Jezus laatste avondmaal met zijn 12 leerlingen; Judas verraad en overlevert hem tegen geld met de 'Judaskus'
- *Goede vrijdag*, 3 dagen voor Pasen – offer en kruisdood van Jezus Christus
- *Pasen*, 1ste voorjaars volle maan – Jezus Christus opstanding uit de dood is symbool voor hoop op nieuw leven; hij verkondigt de vergeving van zonden; door zijn dood en opstanding is er een nieuw verbond tussen God en mens
- *Hemelvaartsdag*, 40 dagen na Pasen – Jezus Christus opgevaren ten hemel
- *Pinksteren*, 50 dagen na Pasen - Apostelen: uitstorting van de Heilige Geest.

O Welke rol speelt het Oude en het Nieuwe Testament in de bijbel van het Christendom?

De christelijke bijbel bestaat uit twee delen, het OT en het NT. De joodse Tenach in ca.1000 jaren door wijze mannen opgeschreven is gelijk aan het christelijke OT, wel staan de boeken er in een andere volgorde.

Het OT is voor Christenen zeer belangrijk vanwege de herkenning van het leven van Jezus als de Gezalfde in de profetie door o.a. Jesaja, David e.a. over de komst van de beloofde Messias. Hij zal de mensheid verlossen van de (erf)zonde die veroorzaakt werd door de zondeval in het paradijs.

De bijbel wordt door Christenen gezien als het woord van God en dient hen als leidraad, gids en fundament in hun geloof. De christelijke bijbel zegt Jezus is geboren om de mensen te redden om de harmonie tussen God en mens te herstellen. Christenen geloven dat Jezus' offerdood de verzoening mogelijk maakt. Jezus was een vrome en geleerde jood, leider van een streng-orthodoxe joodse sekte, die vertrouwd was met de Heilige Schrift der joden. Jezus volgelingen noemden hem om zijn wijsheid en liefde Rabbijn.

O Wie is God en wat is de essentie van het Christelijk geloof?

Het christelijke geloof is geworteld in het jodendom. Immers was Jezus een vrome jood, leider van een orthodoxe sekte. Voor christenen zeer belangrijk is de voorspelling in het OT van o.a. David en de profeten en Jesaja betreffend de komst van de beloofde Messias. Volgens de christelijke leer komt de profetie uit, want God heeft zijn Zoon Jezus naar de wereld gezonden om de mensheid te verlossen van de (erf)zonde en om een nieuw verbond te sluiten tussen God en de mens.

Het godsbeeld van de christelijke God is gelijk aan de joodse God de schepper van het Universum met hemel en aarde. Deze God is transcendent (in staat van buitenzintuigelijk bewustzijn) en tegelijkertijd ook immanent (niet bovenzinnelijk, inwonend in de wereld der verschijnselen en ervaringen). Het Christendom gelooft in de Triniteit van God de Vader, de Zoon Jezus Christus en de Heilige Geest in één God. Christenen geloven in het onschuldige offer van Jezus' kruisdood, zijn wederopstanding door de overwinning van de dood en zijn verrijzenis naar de hemel. Het Jezus-effect op de wereld was en is groot.

O Wat is de inhoud en rede van de Bergrede?

Met Jezus eerste grote publieke toespraak komt hij meteen in opspraak. De Bergrede is een regelrechte oproep tot een volmaakt leven. Ze was en is door de eeuwen heen een krachtige inspiratiebron voor Christenen én niet-Christenen, zoals Mahatma Gandhi; voor christelijke anarchisten zoals Leo Tolstoj, voor politici en politieke partijen, zoals SGP, CU etc..

Door Christenen wordt de Bergrede als onderwijzing in, en verkondiging van het christelijk geloof en de nieuwe christelijk-ethisch leer begrepen. Zoals vaker in zijn leven roept Jezus feitelijk op tot de hedendaagse zelfreflectie en respectvolle, vreedzame omgang met onze medemensen, niet veroordelen maar liefdevol en goed-zijn voor de ander en met liefde voor onszelf. In de Bergrede preekt Jezus als schriftkundige Rabbi en geeft duidelijk aan tussen welke grenzen mensen zich mogen bewegen. Nalezen... > zie NT, Mattheus-evangelie va. hoofdstuk 5 vers 1 t/m hoofdstuk 7 vers 27, de Bergrede.

O Hoe is de verbinding van het Christendom met de natuur?

De natuur is een onderdeel van Gods schepping. De mens wordt als laatste geschapen en heeft als taak gekregen de schepping goed te onderhouden. Volgens de christelijke bijbel is de natuur weliswaar ondergeschikt aan de mens. Maar de mens is niet eigenaar van de

aarde en mag de natuur niet vernietigen, ook niet ten dele. In tegendeel de mens is er als begunstigde en vruchtgebruiker verantwoordelijk voor. Christenen zien in de natuur het bewijs van het bestaan van God. Vernieling van de natuur of slecht zorgen voor dieren is dan ook voor gelovige christenen als de verwaarlozing van de schepping te zien en tegen de opdracht die de mens van God heeft gekregen.

O Welke waarde heeft de 'man-vrouw-relatie' in het Christendom?

Volgens de getuigenissen in de evangeliën van het NT heeft Jezus de omgang gezocht met vrouwen van alle rangen en standen om hen te onderwijzen en te steunen. Vrouwen volgen Jezus en hij laat dat ongebruikelijke toe. Door de aanraking van een dode en een bloedende vrouw wordt Jezus onrein, wat hem niet bekommerde en zijn discipelen heeft verwonderd omdat het in die tijd on-rabbijns was en ongetwijfeld tot aanstoot heeft geleid. Zijn houding tegenover een op heterdaad betrapte overspelige vrouw is van dien aard dat de Joden hun geldend recht niet durven te handhaven. Terwijl Jezus de zalving van de verdachte laat plaats vinden. Jezus bejegende vrouwen en mannen beiden respectvol als gelijken en moedigt zijn gehoor aan het hem na te doen. Veel vrouwen komen dan ook tot geloof. Toen een woedende mensenmenigte een beschuldigde vrouw wilde stenigen sprak Jezus: "wie zonder zonde is, die mag de eerste steen werpen..." zo nodigt hij uit tot zelfreflectie en nadenken: ... niemand durft een steen te pakken!

O Hoe is de relatie en invloed van het Christendom in de eigentijd?

Verrassend voor voor-, en tegenstanders treedt Paus Benedictus XVI af zonder verder te plakken aan status en macht van dat hoge ambt en scheidt hiermee een precedent binnen RKK. Zijn Argentijnse opvolger Paus Franciscus verrast in dit ambt zijn anti-status-houding met zijn nederigheid. Na zijn keuze tot Paus weigerde hij de obligatorische rode Pauselijke schoenen aan te doen. Hij blijft tot nu toe in het gastenverblijf van de Vaticaan wonen omdat Paus Franciscus het Pauselijke Paleis niet wil intrekken. En hij blijft zonder chauffeur zelf in zijn kleine oude autootje rondrijden omdat hij zich niet in een dikke limousine wil laten rondrijden. Hij toont zich als eerste Jezuiet eigentijds en laat zien dat je ook als Paus bescheiden en nederig kunt zijn. Tijdens zijn bezoek in Manila roept hij onverbloemd in de microfoon, dat rooms-katholieken zich niet als konijntjes hoeven voort te planten. Als eerste Paus-Jezuiet toont hij zich eigentijds en laat zien dat ook een Paus bescheiden en nederig kan zijn.

O De geschiedenis van het Europese Christendom in 5 stappen

Stap 1. > Van joods-christelijke sekte tot erkende staatsreligie. De joods-christelijke sekte van de oer-christenen is ontstaan uit het Palestijnse jodendom. Jezus, hun leider was een vrome Rabbijn. Na zijn opstanding van de dood gaf Jezus Christus de Apostelen en zijn volgelingen opdracht het evangelie, de 'blijde boodschap' te gaan verspreiden in alle windstreken en onder alle volkeren.

Apostelenconcilie oftewel Concilie van Jerusalem (48 n. Chr.) komt bij meerderheid tot bekrachtiging van de opdracht van Jezus om een volkenmissie en wereldwijde expansie te bewerkstelligen. Iedereen mag christen worden, Christen-joden én Heiden-Christenen, zij worden niet verplicht om eerst Jood te worden.

De vervolging van christenen kwam razendsnel op gang. Na de Grote Brand van Rome (64 n.Chr.) maakt Keizer Nero gruwelijk jacht op christenen. Deze achtervolgingen houden aan t/m 313. In dat jaar accepteert Keizer Constantijn het christelijk geloof in heel het Romeinse Rijk. Al 70 jaar later verheft Keizer Theodosius het christelijk geloof tot staatsreligie. Sinds het Concilie van Nicea in 325 n. Chr. verbieden nieuwe richtlijnen het

Heidendom. Vanaf dat moment worden de Heidenen achtervolgt en hun tempels verwoest. Sinds de 4de eeuw is institutionalisering van de Rooms-Katholieke kerk +/- voltooid.

Stap 2. > Het Oosters Schisma (afscheiding), val van het Romeinse Rijk en gevolgen voor het Christendom, de Middeleeuwen; de Kruistochten, de Aflaathandel; en het Westers Schisma

Oosters Schisma: Sinds het Concilie van Chalcedon in 451 n. Chr. heerst onenigheid tussen Oost- en West-Kerk vanwege de twist over Jezus 'mens of goddelijke' natuur en over de vraag 'is Gods Zoon de 2de persoon van de Goddelijke Triniteit'; ook de Pauselijke autoriteit is strijdpunt: geniet de Romeinse of de Byzantijnse bisschop pauselijke prioriteit? De Rooms-Katholieken blijven even als de Grieks-Orthodoxen zichzelf trouw. In de loop der eeuwen vergroot zich de wederzijdse vervreemding. Het gebruik van verschillende ambtstalen leidt tot definitieve non-communicatie; de RKK gebruikt Latijn als ambtstaal en de Orthodoxen gebruiken tot op heden Grieks als ambtstaal. In 1054 is het Grote Schisma definitief een feit na eeuwenlang wederzijdse excommunicatie van de Rooms Katholieke Kerk en van de Grieks Orthodoxe Kerk. Het Schisma blijft bestaan tot 1965. *Val van het Romeinse Rijk.* Na de dood van Keizer Theodosius in 364 wordt het Roomse Rijk verdeelt in twee rijken, het West-Romeinse Rijk en het Oost-Romeinse Rijk. In Europa kwam een Grote Volksverhuizing in gang. Rond 370 kwamen vanuit Mongolië de Hunnen naar Europa. De Grote Volksverhuizing kwam op gang en vele volkeren zochten nieuwe leefruimte. In de 4de eeuw trokken Germaanse stammen het Romeinse Rijk binnen. In 410 werd Rome veroverd en geplunderd. Veldslagen tegen de Hunnen verzwakten het Romeinse Rijk dermate dat in 476 de laatste Romeinse keizer werd afgezet. Het West-Romeinse Rijk ging onder en daarmee ook de veilige bestendigheid als staatsreligie voor het Christendom.

Middeleeuwen (ca.500-1500). De middeleeuwen beginnen rond 500 n.Chr. met de val van het Romeinse Rijk. De middeleeuwse mens was diep gelovig; zijn mentaliteit was gericht op God en het hiernamaals; hij verheerlijkte armoede, contemplatie en kuisheid; deze mens was zondig en afhankelijk van de genade Gods; zijn mensbeeld fatalistisch en pessimistisch. De middeleeuwse maatschappij en beschaving zijn ontstaan uit a. de Grieks-Romeinse beschaving, b. het Christelijk geloof en c. Germaanse tradities. De politieke structuur van Europa, zijn talen en nationale culturen, het recht en zijn economische organisatie zijn geworteld en vinden hun weerslag in de producten van de middeleeuwen. Het systeem van het middeleeuws denken is gebaseerd op religie en werd bepaald door de Christelijke scholastiek (wijsbegeerte) van de RKK. Het 'Heilige Roomse Rijk' duurde vanaf rond 500/middeleeuwen tot 1806/Napolitaanse oorlogen). Door het Rijk 'Rooms' te noemen wordt het 'Heilige Roomse Rijk' door de keizers nadrukkelijk als voorzetting van het Romeinse Rijk gepresenteerd. Als opvolgers van de Romeinse keizers maakten de Duitse keizers ook aanspraak op de beschermheerschappij over de hele Christelijke wereld én op de voorrangpositie tegenover andere heersers. In het 'Heilige Roomse Rijk' is de middeleeuwse macht van Kerk en Staat een krachtig feit. De Paus had universeel geestelijk gezag en de keizer had dat op wereldlijk gebied. Op 25 december 800 laat Karel de Grote zich te Rome kronen en inzegenen door Paus Leo III tot 'Keizer van Gods Genade' als keizer van het 'Heilige Roomse Rijk'. 'Heilig' en 'Van Gods Genade', dwz. het keizerschap was direct van God afkomstig.

Kruistochten naar het Heilige Land (1095 tot 1274). Het Christendom wou de Heilige Plaatsen in het Heilige Land van de islamitische overheersing bevrijden in de overtuiging van het recht op eigendom. De Romeinse 'rechtvaardige oorlog' werd volgens Kerkvader

Augustinus christelijk geïnterpreteerd als aan drie voorwaarden werd voldaan. Een legitieme autoriteit moest de oorlog uitroepen, de oorlog moest voor een rechtvaardige reden worden gevochten en de motivatie moest zuiver zijn. Hier de legitimatie van de Kruistochten naar het Heilig Land: De Paus was de legitieme autoriteit, de rechtvaardige reden was de bevrijding van het Heilige Land; de Kruisvaarders waren de vrome strijders.

Aflaten-handel. 1265 Paus Clemens geeft toestemming voor het verkopen van aflaten voor de bouw van de Dom te Utrecht. Een afaat is een kwijtschelding voor God van tijdelijke straffen voor zonden die reeds vergeven werden. Tijdens de kruistochten ontvingen deelnemers algehele afaat. Het werd een praktijk van de RKK die nauw verbonden was met het Sacrament en de Biecht om geld te genereren; deze Genade-handel floreerde voortreffelijk. Daarnaast zorgen relieken-handel en bedevaart constant voor rijke inkomsten. 'Mijn muntje in de kassa klinkt, blij mijn ziel ten hemel springt'. Met het kopen van Aflaten en Relieken en schenken voor de bedevaart betaalt de kleine gelovige voor de Turkenoorlogen, de bouw van de St. Pietersdom te Rome én de Fugger (Zwabisch koopmans- en bankiersgeslacht dat in de vijftiende en zestiende eeuw het Europese zakenleven domineerde) moesten worden terugbetaald. Priester >status >geld & >macht is een eeuwen oude, toch ongelukkige verbintenis en laat uiteindelijk de Reformatie, de Contra-Reformatie en wrede Godsdienstoorlogen losbarsten. De 30-jarige en 80-jarige oorlog hebben Europa verscheurd, verwoest en laten verarmen. Samen met de pest en hongersnood werd de bevolking tot een derde gedecimeerd. Vol angst geven gelovige mensen graag gulle giften.

Het Oost-Romeinse Rijk, oftewel het Byzantijnse Rijk kende een bloeiperiode tot aan de val van Constantinopel/ Byzantium in 1453. De stad werd door de Ottomaanse sultan Mehmet II ingenomen. Het einde van het Byzantijnse Rijk wordt vaak tevens gezien als het einde van de middeleeuwen. De Ottomanen maakten de stad tot hoofdstad van hun eigen rijk en gaven haar de naam Istanbul. De trots van heel het Christendom en het Byzantijnse Rijk was de prachtige kathedrale Hagia Sophia in Istanbul – die werd al gauw verbouwd tot moskee (sinds 1935 Museum!). Minaretten werden aangebouwd en de kunstwerken dicht gepleisterd. Intellectuelen vluchtten massaal vooral naar West-Europa, Venetië, Italië. Deze vlucht van kennis wordt gezien als een belangrijke factor voor de ontwikkeling van de Italiaanse Renaissance.

Westers Schisma. De afscheiding van de Kerk in West-Europa. Tussen 1378 tot 1427 werkten Pausen en Tegenpausen in Rome en Avignon elkaar tegen en excommuniceerden elkaar. Dat leidt tot het Westers Schisma. De Duitse koning Sigmund, later Keizer van het Heilige (Duitse) Roomse Rijk en het Concilie van Konstanz hebben de strijd beëindigd door een nieuw gekozen Paus te installeren die weer in Rome gaat resideren.

Stap 3 > De Reconquista, Late-Middeleeuwen en Renaissance. Sinds de 8de eeuw was het Iberische Schiereiland door de Moren/Islam veroverd. De terug verovering of 'Reconquista' van Spanje duurde bijna 800 jaar tot in 1492 Granada als laatste stad werd bevrijd – in het zelfde jaar 1492 ontdekte Columbus America.

De Middeleeuwse uitvinding van de boekdrukkunst met losse letters heeft de wereld voor de mens basaal veranderd. In 1455 was de eerste Rooms-Katholieke 'Gutenberg-Bijbel' klaar.

Renaissance betekent letterlijk 'wedergeboorte' en is de cultuurhistorische periode die volgt op de middeleeuwen en zijn oorsprong in Italië vindt. Bedoeld wordt daarmee de herleving

van de klassieke Oudheid die in de middeleeuwen na de val van het Romeinse Rijk in vergetelheid was geraakt. Nu brachten de intellectuele vluchtelingen uit Constantinopel/ Byzantium de Grieks-Romeinse geschriften met kennis en wijsheid uit de Oudheid. De Renaissance verspreidde zich vanuit Italië over heel Europa. De wedergeboorte van het filosofische en humanistische gedachtegoed was in aller monde van de Europese elite en begeleidde de teloorgang van het feodale stelsel. De ontdekking door Columbus van de Nieuwe Wereld, de astronomische kennis van het Copernicaanse stelsel dat de zon het middelpunt is van ons zonnesysteem en niet de aarde werd met verwondering ontvangen. Geweldige uitvindingen zoals de drukpers, het papier, de kompas, de kogge, een zeewaardige schip, het buskruit en de kennis van het menselijk lichaam veranderden snel de wereld. Tegelijkertijd woedde de honderdjarige oorlog (1337-1453) tussen Engeland en Frankrijk, waar de moedige Jeanne d'Arc redding bracht en desondanks op de brandstapel verbrand werd om 40 jaar later heilig verklaard te worden. Tegelijkertijd woeden de Heksenvervolging en Inquisitie door en brachten honderden, ja duizenden een onrechtvaardige dood. De koningen van Spanje, Isabella van Castilië en Ferdinand van Aragon stuurden avonturiers op ontdekkingsreizen, die Europa rijkdom én grote veranderingen in handel en economie brachten. Tegen het einde (1470-1492) zorgde de bijna 800-jarige Reconquista tijdelijk op het Iberische Schiereiland van Isabella en Ferdinand zonder genade voor de verdrijving van de 1-300.000 Joden en Moren/Moslims – namens het Christendom! Als gevolg van de ontdekkingsreizen floreerde de slavenhandel en werden de nieuwe landen gekoloniseerd en in de naam van de Christelijke God gemissionieerd/bekeerd.

De Renaissance is de bakermat van het moderne humanisme. Het had grote invloed op de theologie, in het bijzonder op de wijze hoe de relatie beleefd werd tussen God en de mens. Vele vooraanstaande theologen waren overtuigde volgelingen van de humanistische methode én waren overtuigd kerkelijk, zoals Erasmus van Rotterdam, Thomas More, Maarten Luther, Johannes Calvijn en Huldrych Zwingli. Er was een nauw verband tussen de Renaissance en de Reformatie; de kritische houding tegenover de toestanden in de RKK en de bronnen van de Bijbel kregen aandacht en werden benadrukt. In de loop van tijd kwamen er steeds meer dissidenten. In de middeleeuwen veroordeelde de Kerk dissidenten zoals Jan Hus (zie boven: Inquisitie, kerkelijke straf voor afvalligen) tot de brandstapel, maar nu waren de mensen mondiger en moediger geworden en de RKK stond er veel zwakker voor.

4. Stap > Reformatie en Contra - Reformatie leiden tot godsdienstoorlogen.

De monnik Maarten Luther is verontwaardigd over het machtsmisbruik van de clerus en mispraktijken van de Kerk. Hij wil een reformatie binnen de RKK en spijkt 1-10-1517 zijn 95 stellingen op de kerkdeur te Wittenberg in Duitsland. Zijn bedoeling was de RKK van binnenuit te zuiveren van aflaten- en relieken-handel en verder de afschaffing van de verrijking van de clerus door een interne reformatie. 1521 wordt Luther als ketter aangeklaagd en moet voor de Rijksdag te Worms verschijnen. Het werd van hem geëist dat hij zijn stellingen moet herroepen. Dat weigert hij, wordt geexcommuniceerd en vogelvrij verklaard in het edict van Worms. Luther vlucht naar zijn beschermheer Kurfürst Frederik III van Saksen op de Wartburg. Daar verblijft hij een jaar incognito en vertaalt de Bijbel in het Duits. 1524 is de eerste 'moedertaalbijbel' uitgegeven en gedrukt. De aanhang groeide snel mede dankzij de nieuwe boekdrukkunst. De Reformatie was ook een bron van politieke tegenstellingen tussen diverse Europese vorsten en edelen met als gevolg dat er van 1522 – 1648 opstanden en godsdienstoorlogen door vele Europese landen woedden. Een bijzonder geval betreft Engeland. Hendrik VIII is razend, hij kan zijn wens tot echtscheiding bij de Paus niet doorzetten. Hij roept zich zelfs in 1534 resoluut uit tot hoofd van de Kerk,

laat zijn vrouw executeren en trouwt kortweg met zijn geliefde. Sinds dien is de koningin/koning, het hoofd van Engeland en van de Anglicaanse kerk, welke een mix is van RK en Reformatorisch leer.

De Contra- Reformatie is de reactie van de RKK op de Reformatie. Een van de maatregelen was de stichting van diverse nieuwe Klooster Ordenen, zoals in 1525 de Stichting van de Jezuïeten Orden. Jezuïeten combineren vroomheid met een sobere, militair-disciplinaire levensstijl. Zij werken onder de directe leiding van de Paus. Jezuïeten en inquisitie waren actief tegen de Reformatie; zij zetten ook geweld in bij het Re-katholiseren van de bevolking. Dit ging hand in hand met de heksenvervolging. Hun opdrachten zijn: het bestrijden van de Reformatie; het bekeren van heidenen; het herwinnen van degenen die hun geloof hebben verloren (re-katholiseren) en bovenal opvoeden conform de RKK-leer.

Het Concilie van Trente (1545-1563) riep uit om de RKK binnenkerkelijk te hervormen. Er werd een lijst ontwikkeld van 120 punten voor de hervorming. Misstanden en misbruik werden aangepakt en bij straf verboden. De pauselijke inquisitie (1542-tot officieel einde 1965) richtte zich tegen ketterij en heksen en leidde tot de beeldenstorm, vernieling van heiligen beelden en zette aan tot de 80jarige oorlog (1568-1648) en de 30jarige oorlog (1618-1648).

De Godsdienstvrede van Augsburg (1555) (>wiens gebied – diens gebed<) bracht geen definitieve vrede. In Frankrijk werden 1572 in de zogeheten Bartholomes-nacht 2.000 Hugenoten vermoord die ter ere van de bruiloft van hun Koning Hendrik van Navarra met Margarita di Medici in Parijs plaats zou vinden. Nadien breidde zich het bloedbad uit over heel Frankrijk met uiteindelijk ca. 20.000 doden.

Koning Hendrik van Navarra ondertussen koning van Frankrijk gaf met het Edict van Nantes (1598) aan zijn Hugenoten godsdienstvrijheid; toch waren er in 1618 opnieuw godsdiensttwisten die eindigden in de 30jarige Godsdienstoorlog van 1618 tot 1648 en verwoestte Europa totaal. Eindelijk na uitputting van alle partijen besloten de oorlogvoerende landen 1648 tot de 'vrede van Münster, Westfalen' Duitsland. Het ging om een serie van vredesverdragen ter beëindiging van de 30-jarige Oorlog in het Heilige Roomse Rijk en de 80-jarige Oorlog tussen Spanje en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

De verdragen voor de Vrede van Westfalen werden als resultaat gezien van de moderne diplomatie zonder tussenkomst van de Kerk. Het verdrag symboliseert een nieuw stel buitenlandse relaties.

Stap 5 >Verlichting, Franse Revolutie, Scheiding van Kerk & Staat

De Verlichting (van 1550- rond 1789) begon in Engeland, Schotland, Frankrijk, Duitsland en de Nederlanden. Het kende invloeden van de Renaissance en de Reformatie. Het is een van de pijlers van de Westerse beschaving en zette grote veranderingen in het denken over religie, filosofie, kunst, wetenschap en politiek in gang.

Het verlichtingsdenken kent een kritische en een constructieve zijde. Het doelwit van de kritiek is het geïstitutionaliseerde geloof en de onredelijkheid. De constructieve kant is altijd op zoek naar (wetenschappelijke) kennis en nieuwe samenlevingsvormen met als idealen rechtvaardigheid en democratie. Door het verlichtingsdenken werd de samenleving gemoderniseerd door middel van individualisering, emancipatie, feminisme, secularisering en globalisering. Het gelijkheidsbeginsel, de mensenrechten en de burgerrechten vinden

hier hun wortels net zoals het 'vrijdenken', het klassiek-liberalisme, het socialisme en het anarchisme. Verlichtingsdenkers bestrijden bijgeloof, misbruik van rechten in Kerk en Staat, intolerantie en komen op voor zekere grondrechten.

Vóór de Verlichting ging men er van uit dat de mens tot het kwade neigt en afhankelijk is van God en de Kroon. Verlichtingsdenkers zien de mens daarentegen als van nature goed, autonoom en onafhankelijk. Nuttigheid en de menselijk waardigheid en het streven naar het aardse geluk in dit leven vormen de uitgangsnorm in de ethiek en *niet* het geluk in het hiernamaals!

In plaats van het goddelijk gezag kwam de verlichtingstheorie van het maatschappelijk verdrag van Jean Rousseau, Franse filosoof (1712-1778). Verlichtingsdenkers pleiten meestal voor het vervangen van een standenstaat voor de democratie. Charles de Montesquieu, Franse filosoof (1689-1755), grondlegger sociologie, concludeert dat de scheiding der machten de vrijheid van de burger garandeert. De ideale staat bestaat volgens John Locke uit de 'tria politica', de drie machten, de controlerende macht; de wetgevende/rechtsprekende, en de uitvoerende macht. Locke was een Engelse filosoof (1632-1704) en vader van het klassieke liberalisme. Deze nieuwe ideeën over recht, staat en politiek waren de inspiratiebron voor de Franse revolutie (1789-1795) en van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring (1776). De Verlichtingsidealen stonden haaks op slavernij en droegen bij tot de afschaffing hiervan.

*Verder lezen? Zie Emanuel Kant, Duitse filosoof geboren in Pruisen (1724-1804), "De beantwoording van de vraag: Wat is Verlichting?"

*****

N.B. Dit naslagwerk is een aanvulling op WINWIDE's Meet-Greet & Eat over het Christendom d.d. 06 maart jl., onderdeel van onze thema cyclus: Wereldgodsdiensten en Filosofische Stromingen 2014-2016

Heeft u behoefte aan verdieping en/of nog verdere vragen over dit onderwerp? WINWIDE organiseert verdiepingsbijeenkomsten. U kunt zich hiervoor aanmelden via iep-praatgroep@winwide.nl . Ook uw vragen kunt u naar dit email adres sturen.

Sandra W. Fransz
directeur
2 juni 2015

AlleTonenTafels (ATT) is een initiatief van **WINWIDE** WIN met Wilskracht, Initiatief, Durf en Empathie